

WSOY:n kirjallisuussäätiö: Klassikot ja vaihtoehtoinen kirjallisuushistoria 16.11.2017

Sari Näre, sosiologian dosentti:

SODAN KUVAUS KLASSIKOISSA JA NYKYKIRJALLISUUDESSA: MATKA TRAUMAAN

Kirjallisuuden synnyn keskeinen syy on traumojen kuvaaminen ja käsittely. Varsinkin sotakirjallisuuden ytimessä on matka traumaan. Traumaattisia ovat arkea rikkovat odottamattomat menetykset ja kuolemanvaara, mitä sodassa aiheutetaan viholliselle tahallisesti. Traumalle on tyypillistä se, että se ylittää psyykkisen käsittelykyvyn eikä sitä pystytä sitomaan osaksi mielikuvien tasapainoa. Kadotamme sanamme traumassa. Toisin sanoen emme kykene mentalisoimaan eli sanoittamaan sitä mielikuviksi (Fonagy 2004). Mielikuvat suojaavat meitä traumalta. Traumasta ei synny mielikuvia, vaan sen vaikutukset jäävät aistihavainnon tasolle.

Kirjallisuuden avulla voimme helpottaa traumojen sanoittamista, ja kirjailijoiden erityinen tehtävä onkin välittää lukijoille sanoja omien traumaattisten kokemustensa käsittelyyn. Varsinkin sota-aikaa ja sen vaikutuksia kuvaavilla kirjailijoilla voi nähdä tällaisen traumaattisia kokemuksia mentalisoivan merkityksen. Sotakirjailijoita voisikin kutsua sotatrauman sanoittajiksi: heillä on kansallisella tasolla vastaavanlainen rooli kuin terapeuteilla henkilökohtaisissa terapiasuhteissa. Kirjallisuuden tärkeä tehtävä on kollektiivisella tasolla traumaattisten tapahtumien sitominen osaksi kansallista kertomusta vastaavalla tavalla kuin yksilötasolla niistä selviytyminen edellyttää traumaattisten tapahtumien sitomista osaksi mielikuvien tasapainoa.

Käyn esityksessäni läpi ensin lyhyesti kansallisen trauman mekanismeja ja sitten tarkastelen eri tyyppisen sotakirjallisuuden suhdetta sodan trauma-aikaan. Sosiologista mielikuvitusta käyttäen luonnostelen lajityyppisiä tapoja kirjoittaa sotakokemuksesta – asemoida kirjallisuuden etäisyys traumaan.

TRAUMA-AIKA

Jenny Edkins (2003) on tematisoinut trauman yhteisöllisiä merkityksiä. Sota merkitsee aina yhteisöllistä trauma-aikaa. Se rikkoo luottamuksemme arjen ennakoitavaan kulkuun. Traumaattiset tapahtumat ovat paljastavia. Ne riisuvat ja riistävät yleisesti hyväksytyt merkitykset, jotka ohjaavat yhteisöjemme toimintaa. Eloonjääneet ovat näiden paljastusten todistajia mutta näkevät muitakin sosiaalisen järjestyksen vaihtoehtoja. Traumaattisissa tapahtumissa ryhmä pettää meidät. Emme voi olla enää se kuka olimme eikä sosiaalinen konteksti ole enää se jonka oletimme sen olevan. Se mitä voimme sanoa, ei ole enää mielekästä; emme pysty enää sanomaan sitä mitä haluamme sanoa. Sille ei ole sanoja. Tämä on selviytyjän dilemma. Trauma-aikaa ei voida täydellisesti unohtaa, vaikka sitä yritetään ulkoistaa lineaarisesta ajasta. Traumaattisten tapahtumien jälkeen alkaa taistelu siitä, miten se muistetaan.

Lineaarinen aikakokemus on ennakoitavaa ja ankkuroituu kollektiivisen muistin ja yhteisten kokemusten viitekehityksessä hitaasti muuttuviin yhteiskunnallisiin rakenteisiin. Valtiot pyrkivät hallitsemaan kansalaisten kokemusta – yksilölliset ja yhteisölliset traumaattiset kokemukset taipuvat vallitsevan kertomuksen suoraviivaisuuden paineen alla; ne jäävät helposti yksilöllisesti tai pienryhmissä oireiltavaksi, pakottavaksi muistamiseksi, jota Edkins luonnehtii trauma-ajaksi. Tällöin menneisyyden kokemukset jatkavat elämäänsä nykyisyydessä vailla mahdollisuutta tulla hegemonisesti symboloiduksi. Trauma-ajan todistajat voivat kuitenkin haastaa vallan juuret ja sen suvereniteetin, ja siksi valtiovalta pyrkii säätelemään ja määrittelemään trauma-ajan merkityksiä. Tämä merkitysten sääteley koskettaa myös kirjallisuutta. Jotta kansalaiset kokisivat kansakunnan yhteiseksi, heidän on tunnettava elävänsä yhteistä aikaa, jolloin toisilleen tuntemattomat ihmiset jakavat saman kollektiivisen kokemuksen. Tämä yhteinen aika ulottuu historiaan, ja historian vääristely voikin tuottaa kokemuksen joutumisesta historian pettämäksi.

Tuomas Teporan (2011) mukaan onnistunut muistaminen toisintaa uhria symbolisesti. Suomen sisällissotaa on mahdollista pitää uhrikriisinä, jonka jälkeen valkoisen Suomen uhrin nostettiin uuden syntyneen uhrijärjestelmän takaajiksi, sijaisuhreiksi. Tätä taustaa vasten sota voikin olla tehokkain tapa uudistaa yhteisöä: mitä laajemmin se koskettaa kaikkia sen jäseniä ja mitä suurempi on uhri, sitä suurempi on yhdistävä vaikutus. Suomalaisen nuoren tasavallan peruskertomuksena toimi sisällissodan jälkeen pyrkimys siirtää väkivallan lähde oman yhteiskunnan ulkopuolelle. René Girardin (2004) teoriassa väkivallalla ja pyhällä on

kaksoisluonne – väkivalta itsessään on paha, koska se aiheuttaa tuhoa, mutta sijaisuhrimekanismin avulla paha väkivalta muuttuu pyhäksi väkivallaksi. Kansallisella tasolla ja etenkin sodan olosuhteissa sijaisuhrimekanismilla on tärkeä rooli.

1920-30 –luvuilla väkivallan lähteeksi sopi parhaiten venäläiset bolševikit, ja varsinkin Akateemisen Karjala –Seura vihanveljineen keskittyi lietsomaan ryssävihaa. Vihan Veljien johtohahmon Elmo Kailan mukaan kaiken kurjuuden syyppää oli Venäjän kansa. Jo sen pelkkä olemassaolo ”on sulkuna ihmiskunnan kehityksen tiellä ja suunnattoman lukumääränsä ja sikiävyytensä tähden se on arvaamattomana vaarana länsimaiden sivistykselle”, julisti Kaila ja jatkoi:

“Jumalauta ryssää! Ja kaikkea ryssäläisyyttä. Muita vihollisia meillä aktivisteilla ja jääkäreillä ei ole, eikä saa olla, ja sen mukaan, miten yrityksemme noita kirottuja vastaan menestyy, tai epäonnistuu, sen mukaan arvostelkaamme päivän työn tuloksia... Se intohimo, inhimillisistä intohimoista voimakkain ja väkevin, se joka siirtää vuoristojakin, jos rakkaus siirtääkin vuoria, se on: viha! Sitä viljelkäämme, sitä vaalikaamme, siitä ammentakaamme toivottomuuden hetkinä voimaa.” – Jos me osaamme vihata, me säilymme ja säilytämme itsenäisyytemme, ja jos me vihaamme koko sydämeistämme, sielustamme ja ruumiistamme, niin viha voi tehdä meistä pienestä kansasta suuren ja voimakkaan.” (Ks. Ahti 1999, s. 251.)

Tällainen vihapuhunta viittaa niin sanottuun splittiin, psyykkiseen halkomiseen, missä paha projisoidaan itsen ulkopuolelle. Sisällissodan jälkeisessä kansallisessa mielenmaisemassa ryssävihalla saattoi olla siinä mielessä kansaa eheyttävä merkitys, että sisällissodan voittajien vihan kohdetta siirrettiin kansan sisältä, punaisista, maan rajojen ulkopuolelle, venäläisiin. Punaisille ei annettu sijaa sisällissodan julkisessa muistamisessa, ja heidän keskuudessaan kehittyikin vahva työväen muisteluperinne, jossa käytiin läpi myös traumaattisia vankileirikokemuksia. Näissä kokemuksissa on paljon yhtäläisyyksiä natsien keskitysleirien vankien kokemuksiin numeroinnista ja besorkkauksesta raipparangaistuksiin ja nälkiinnyttämiseen – yhtäläisyyksiä listaan ensi keväänä ilmestyvässä ”Helsinki veressä” – kirjassani (Näre 2018). Muistelukerronta toimi hävinneen osapuolen perinteessä sosiaalisena muistina ja lievensi traumaa, kuten Ulla-Maija Peltonen (2003) tulkitsee.

Vihan lietsonta altistaa väkivallan kierteelle. Viha itseä ja muita kohtaan on väkivaltaa

kohdanneiden ihmisten haava, joka vaatii työstämistä. He tarvitsevat turvakseen pohjan normaaliin sosiaaliseen ja biologiseen kehitykseen. Traumatisaatio tapahtuu, kun sekä sisäiset että ulkoiset resurssit ovat riittämättömät kohdata ulkoinen uhka. Muisti voi dissosioitua ja palata toistamaan traumaa sen sijaan että se kuuluisi menneisyyteen. (van der Kolk 1989.) Juuri dissosiaatio – itsensä erottaminen kokemuksesta – on tyypillinen tapa kohdata trauma: kokemus torjutaan mutta se ikään kuin salakavalasti hiipiikin kohdattavaksi tavalla tai toisella. Traumatisoituneilla onkin taipumus joko väistellä traumaattista kokemusta tai uhmata sitä hakeutumalla vastaavanlaisiin tilanteisiin. Sotatraumojen osalta tämä ilmeni siten, että veteraaneista osa vaikenä täysin kokemuksistaan, osa puolestaan oirehti aggressiivisesti pahimmillaan perheeseensä kohdistuneella väkivallalla ja juoppohulluudella. Kansallisella tasolla sotatraumaa käsiteltiin vuosia kestäneellä amnesialla, puhumattomuudella: trauma yksityistettiin koteihin ja energia keskitettiin kovaan jälleenrakennustyöhön, kun niskassa olivat suuret sotakorvauksetkin.

Sotakokemuksia käsittelevä kirjallisuus oli kansalaisille tärkeä apu kipeiden kokemusten sanallistamisessa. Sitä alettiin tehdä jo heti talvisodan jälkeen. Seuraavassa hahmottelen erilaisia kirjallisia lähestymistapoja traumaattisiin sotakokemuksiin. Jaan tämän kirjallisen tradition viiteen pääsuuntaukseen, jossa traumaan otetaan erilainen etäisyys ja suhde. Tätä asemoitumista voi verrata dissosiaatioon: lähimpänä traumaa ollaan sen keskellä ikään kuin kuvaamassa mitä konkreettisesti tapahtuu. Tavallaan etäämmäksi traumaa päästään, kun käsitellään sitä itsessään etsien trauma-aikaa mentalisoivia näkökulmia. Mentalisaation avulla trauma integroidaan osaksi kokemushistoriaa.

1. REALISTIS-DOKUMENTAARINEN SUUNTAUS:

Realistis-dokumentaarisessa suuntauksessa eletään sotatapauksissa ikään kuin trauman keskellä jatkuvassa kuolemanvaarassa. Näille kuvauksille on tyypillistä omakohtaisuus ja tapahtumien seikkaperäinen kertaaminen. Juhani Niemen (1999) mukaan realistinen, ruohonjuuritason kokemusta painottava linja on ollut sotakirjallisuuden päälinja. Varsinkin lähempänä sotaa 1940-50 -luvuilla löytyy eniten näitä realistis-dokumentaarisia kuvauksia.

Tätä linjaa edustaa esimerkiksi suojeluskuntamies Erkki Palolammen talvisotakuvaus ”Kollaa

kestää” vuodelta 1940. Hän jätti käsikirjoituksen WSOY:n kirjelaatikkoon vuonna 1940 ennen lähtöään Lappiin kesälomalle ja huomasi myöhemmin lomallaan teoksensa kirjakaupan ikkunassa Rovaniemellä. Kirjalla oli varmasti suuri sosiaalinen tilaus talvisodan jättämien haavojen jälkeen. Se on traumaattisten tapausten kuvausta paljaimmillaan, mutta Palolampi ei kuitenkaan kuvannut pahinta: Taistelujen aikana joukkosidontateltan lattia lainehti verta puolivarteen saappaita. Pahinta oli haju. Tultuaan tajuihinsa haavoittuneet pakenivatkin paikalta pikimmiten juoksuhautoihinsa. Sodan jälkeen kirja päättyi valvontakomission sensuurilistalle. Suojeluskuntalaisena Palolampi ei kuulunut kirjallisiin piireihin eikä WSOY kelpuuttanut julkaistavaksi hänen kirjaansa talvisodan hengestä, vaan se julkaistiin vasta vuonna 1979 nimellä ”Kun se kerran tulee”. ”Kollaa kestää” –kirjan tapahtumakuvauksessa trauma kuultaa läpi siten, että siinä kuljetaan yksikön tai monikon ensimmäisestä persoonasta kolmanteen. Tätä voi verrata dissosiaatiolle tyypilliseen itsensä asettamiseen tapahtumien ulkopuolelle:

”Taisteluja jatkettiin Kollaajoki –nimisen pienen puron ja vähäisen, kapean Kollaajärven muodostamalla viivytyslinjalla, jota kaiketi ei ollut ajateltu miksikään pitkäaikaiseksi puolustuslinjaksi. Parin päivän tapaukset johtivat Kollaan rintaman muodostumiseen. – – Tästä eteenpäin ei mene yksikään iikka. Jos joku yrittää, niin minä ammun sen karkurina heti paikalla. – – Selitin, että tässä oli kysymyksessä pidättelemätön pakokauhu. Käskin lääkintämiehen etsimään äskeiset tekosairaats ja ottamaan ainakin nimet muistiin. Pannaan sota-oikeuteen sellaiset. Ne olivat jo ennen taistelua ‘tärhtäneitä.’” (s. 65, 69) – – “Miesten hermot olivat kireällä. Alituinen odotus kiusasi ajatuksia. Monet eivät yöllä osanneet enää nukkua, he horjuivat kalpeina ja vapisevina aseimiinsa ja sieltä takaisin... Väsymys ilmeni pääasiallisesti sielullisena. Miehet alkoivat varsinkin yöllä nähdä näkyjä... he kuolivat sen takia, että olivat liian väsyneitä, tai heidän hermonsensa luhistuivat... Haavoittuneiden valitus ja kuolevien korina yhtyy hullujen nauruun.” (s. 206-207; 280-282.)

Talvisodan kokenut Yrjö Jylhä kuvasi sotatraumaa suoraan. Hänen runouttaan voisi jopa nimittää traumarunoudeksi. Runokokoelmassaan ”Kiirastuli” (1941) Jylhä pukee sanoiksi, miltä kuoleman läheisyys tuntuu: ”Päivä hämärtyy ja vihdoin kuullaan, / kaivon partaal’ että on mies suullaan, /verta valunut on kaivoon, josta / yksikään ei enää vettä nosta. / Verta pulppuavat suonet lähteen, / verta valuvaiseen iltatähteen. // Haavoissaan vain joku hiljaa huokaa: Veljet, vesitilkka tuokaa.”

Palolammen ”Kollaa kestää”-kirja kuten moni muukin sotakuvaus kuvaavat sotaa nimenomaan hermosotana, mitä Ville Kivimäki (2013) on tutkinut väitöskirjassaan ”Murtuneet miehet. Taistelu suomalaissotilaiden hermoista”. Trauma jättää pysyviä jälkiä: se ei jätä rauhaan vaan vaikuttaa viemällä kyvyn rauhoittua. Tämä tuntui sodan jälkeen kodeissa, kun veteraanit kipuilivat kokemuksiaan eikä posttraumaattista stressiä vielä tunnettu. Kanssakokijoiden, rintamaveljien yhteisö toimi veteraanikuntoutuksen korvikkeena, ja miehet jakoivat kokemuksiaan tyypillisesti ryyppyilloissa ja korttia pelaten, kuten rintamalla oli opittu. Usein tämä jakaminen oli kuitenkin pikemminkin tapahtumien kertaamista kuin tunnekokemusten käsittelyä. Kotiin tultiin sitten sotatrauma niskassa ja perhe sai siitä osansa, kuten esimerkiksi Irja Wendish (2009) on kuvannut.

Ville Kivimäki (mt.) erottaa rintamayhteisöllisyydessä nuorimpien asevelvollisten keskuudessa vahvimmin rakentuneen veljeyden yhteisön, jossa henkilökohtaiset pyrkimykset sulautuivat kansallisiin merkityksiin. Rintamayhteisöllisyyden arkisempi taso rakentui rintamatoveruudesta, jossa jaettiin siviiliyhteisöstä erottumisen kokemus. Veljeyden yhteisö näytti suojaavan myös karkaamisilta ja hermoromahduksilta. Erilaisia pakoilurikoksia sattui jatkosodassa yli 30 000 ja psykiatrisia potilaita oli noin 15 700. Potilaiden joukossa oli vain vähän nuoria rintamamiehiä ja voikin tulkita, että nuorempien rintamamiesten kesken herkemmin rakentunut yhteisyys toimi hermoja suojaavana tekijänä. Vanhempien sotilaiden sairastumisalttiuden taustalla saattoivat olla perheellisyyden tuottaman henkisen lisäkuormituksen lisäksi myös sisällissodan traumaattiset kokemukset, jotka heikentävät uusien vastaavien kokemusten sietokykyä. Alaikäisten osallisuus sisällissodassa oli merkittävä: jatkosodan vanhimmat sotilaat olivat sisällissodan aikana kasvuiässä, osa heistä oli myös mukana taisteluissa. SKS:n korsuperinneaineistossa Ensio Kypön kuvaus tiivistää rintamahengestä olennaisen:

”Sotafilmit ja -kirjat ovat täynnä kotkankatseisia, kovia hurmurisankareita. Sellaisia eivät sankarit olleet. Ehkä siksi, että heidän ihmis- ja Jumalasuhteensa eivät olleet kunnossa. Sodan todelliset sankarit olivat vaatimattomia, hyväluontoisia, tasapainoisia, rehellisiä ja ankarasti velvollisuudentuntoisia miehiä. Tavallisesti maaseudun voimakasta ja kovahermoista kansaa. Mutta kieli meillä oli karkeaa ja jutut rasvaisia, – olimmehan kovan elämän miehiä. Eikä meillä oikeastaan kuriakaan ollut. Eihän me sitä tarvittu, kun jokainen tiesi paikkansa. Riitti, kun

näytettiin maastokohta, jota piti puolustaa tai joka piti vallata. Emmekä tainneet edes vihollista vihata, jos se pysyi sodan kirjoittamattomien lakien puitteissa. Joka tapauksessa rauhan tultua menimme kättelemään toisiamme, niinkuin ainakin hyvän ottelun jälkeen.”

Dokumentaaris-realistiseen sodan kuvaukseen on syytä liittää myös suurelta yleisöltä etupäässä pimentoon jäänyt toisinajattelijoiden, sodan vastustajien ja poliittisten vankien luoma kirjallisuus, joka kantaa sotaa vastustaneiden tahojen kertomaperinnettä. Jotkut tutkijat vielä nykyäänkin harhaanjohtavasti väittävät, ettei Suomessa ollut sotavuosina minkäänlaista vastarintaliikettä. Suuri osa sodan lietsontaa julkisesti vastustaneista oli pantu jo ennen jatkosotaa turvasäilöön diktatuurien tyyliin. Vuonna 1930 säädetyn tasavallan suojelulain, ns. kommunistilain, nojalla rajoitettiin sananvapautta, tuhottiin kirjapainoja ja pistettiin kommunisteja turvasäilöön pitkin 1930-lukua. Sodan aikana tahti vain kiihtyi: jo välirauhan aikana vuoden 1940 alkusyksystä – heti sen jälkeen kun Suomi oli tehnyt Saksan kanssa sopimuksen saksalaisjoukkojen pääsystä Suomen kautta Jäämerelle saksalaisten antamia ase- ja elintarvikkeita vastaan – alkoivat toisinajattelijoiden pidätykset, jotka kiihtyivät ennen jatkosotaa vuoden 1941 kesäkuussa.

Aseistakieltäytymisen suurimpana syynä tosin oli kristillinen pasifismi. Hilka ja Teuvo Raskun (1958) runsaasta 300 sota-ajan aseistakieltäytyjästä koostuvassa kyselyssä vain yksi kertoi syyksi poliittisen vakaumuksen. Siinä missä Isänmaallisen kansanliikkeen kristillisyyss marssitti nuoria aseisiin Raamattu ohjenuoranaan, Raskujen kyselyyn vastanneet lukivat Raamattua rauhan rakastamisen ohjekirjana: ”Vihamiehiä tulee rakastaa, eikä pahaa sovi pahalla kostaa”; ”Viha ja sota ovat vastoin rakkauden evankeliumia, joka opettaa rakastamaan lähimmäistään kuin itseään, myös vihamiehiään.” Erityisesti vedottiin vuorisäärään: ”Joka vihaa veljeään, on murhaaja, eikä yhdessäkään murhaajassa ole iankaikkista elämää. Lähimmäisiä tulee rakastaa niinkuin itseään, eikä ampua kuularuiskulla.” Kyselyn vastaajat viittasivat erityisesti vertauskuvaan ”joka miekkaan tarttuu, se miekkaan myös hukkuu”.

Ajanhengestä kertoo sodanvastustajien, lähinnä kommunistien passittaminen miehitettyyn Itä-Karjalaan perustetuille Säämäjärven, Kangasjärven ja Koverin keskitysleireille. Koverin leirin päällikkönä toimi Arvo Kartano, joka oli kunnostautunut Tammisaaren pakkotyölaitoksessa vankien huonossa kohtelussa ja nälkälakkolaisten pakkosyötössä. Kartanon ja hänen esikuntansa harjoittamasta väkivallasta ja nälkiinnyttämisestä on monien

pakkotyöstä vapautuneiden vankien irvokkaita kuvauksia heidän muistelmissaan. Kommunisteja lähetettiin myös eturintamalle Pärmin pataljoonaan, johon kerättiin lisäksi kriminaalivankeja ja ”ammattimurhaajat” niittivätkin kunniaa tappamisessa. Viitisenkymmentä kommunistia loikkasi heti alkuunsa vihollisen puolelle, minkä takia heitä sittemmin lähetettiin keskitysleirille. Koverin keskitysleirille joutunut Nestori Parkkari kuvaa kirjassaan ”Suomalaisessa keskitysleirissä vv. 1940-1944” (Kansankulttuuri 1955) leirin olosuhteita vänrikki Oikarin suulla:

”Tässä poppoossa ei osata edes kuolla kyllin suuressa mittakaavassa. Tämä on ainoa armeijan yksikkö, jossa kuolleisuus on vaivaiset kymmenen prosenttia. Edellisessä yksikössäni (sotavankileirillä) osasivat kuolla, siellä nousi prosentti 30–40:een. Jo on piru, ettei tahtia täälläkin saada paranemaan.”

Samasta leiristä on kirjoittanut muun muassa myös Viljo Suutari romaanissaan Leiri (WSOY 1967). Siinä hän kuvaa ryömäläisiksi kutsuttujen poliittisten vankien oloja. Heitä alettiin kutsua ryömäläisiksi sosiaalidemokraattien rauhanoppositioon kuuluneen Mauri Ryömän joulukuussa Väinö Tannerille lähettämän avoimen kirjeen julkistuksen jälkeen.

”Kaikki uudet leiriläiset eivät suinkaan kuuluneet ryömäläisiin. Monet armeijassa pidätetyt miehet eivät tienneet työväenliikkeestä mitään, sen vasemmistolaisuudesta olivat tuskin kuulleet puhuttavankaan. Useiden ainoana vikana oli se suuri synty, että he olivat sattuneet syntymään vierasperäisistä vanhemmista. Tosin näiden uusien miesten joukkoon mahtui joku sellainenkin, joka joskus kolmikymmenluvulla oli tullut kirjoittaneeksi uudentyyllisen runon rauhasta ja työväen vapautuksesta. Tällainen tekele oli sattumalta löytynyt jostakin aikakauslehtiä sisältävästä arkistosta, runon sepittäjä oli etsitty ja passitettu keskitysleirille. Joskus sattui joukkoon sellainenkin paatunut rikollinen, joka oli joskus vuosia sitten julkaissut kokonaisen kirjan.” (s. 158)

2. REALISTIS-MODERNISTINEN SUUNTAUS:

Toista sotaa kuvannutta kaunokirjallista suuntausta kutsun realistis-modernistiseksi suuntaukseksi. Tätä suuntausta edustavan kirjallisuuden ilmestyminen painottuu 1950-60 -

luville ja siinä kuvataan sotatapahtumien lisäksi abstraktimmalla tasolla sodan merkitystä. Romaanihenkilöt saavat yksilöllisiä piirteitä ja sodan jälkeen kehittymään pääsyt individualismi nostaa päätään. Sankaruutta ei idealisoida vaan pikemminkin häivytetään tämän lajin sotakirjallisuudessa. Sota näyttäytyy siinä pikemminkin tarkoitusta vailla olevana järjettömyytenä kuin ihailtavana ilmiönä. Sitä ei kaunistella.

Tämän suuntauksen tunnetuin edustaja on tietysti Väinö Linnan ”Tuntematon sotilas”, joka ilmestyi joulun alla vuonna 1954 kymmenen vuotta sodan päättymisen jälkeen. Vuoden kuluttua ilmestymisestä sitä oli myyty 175 000 kappaletta, joten se iski suureen sosiaaliseen tarpeeseen. Vieläkään ei ole unohdettu, miten Helsingin Sanomien kirjallisuuskriitikko Toini Havu haukkui Linnan kirjoittaneen yksinomaan sammakkoperspektiivistä eikä Linna ollut hänen mukaansa vapautunut omista sodan ajan aggressioistaan, vaikka onkin loistava tyyliniekka. Havu kritisoi Linnaa asenteesta, että tavallinen rivimies ymmärtää sodankäynnistä enemmän kuin upseerit. Martti Haavion mukaan kirja oli kuitenkin Suomen kaunokirjallisuuden merkittävimpiä.

Tuntematon sotilas on kertomus konekiväärikomppanian retkestä jatkosodassa Petroskoin/Äänislinnan kautta Syvärille ja takaisin. Myös Linna itse – joka leipätyönään oli koneasentaja Finlaysonilla – oli toiminut konekiväärikomppanian alikersanttina. Hänen romaaninsa on eräänlainen jatkosodan ”Seitsemän veljestä”, jossa huumori, murteet ja näiden sävyttämät henkilöhahmot rakentavat kuvan suomalaisuuden kirjosta. Romaanin tunnetuinta hahmoa, Antti Rokkaa, voi lukea suomalaisen sisun ruumiillistumana. Hänen suosionsa takana lienee ehkä se, että Rokka käsittelee jo talvisodasta kantamansa sotatrauman kovettumalla eteväksi tappajaksi. Traumaattisessa tilanteessa Rokka pystyy halkomaan todellisuuden siten, että hän dehumanisoi vihollisen tavalla, jonka avulla hänestä tulee armoton tappaja. Rokka ei kuitenkaan alistu armeijan kuriin, vaan hänen kauttaan Linna pystyy kuvaamaan pelkkään auktoriteettihierarkiaan perustuvan järjestelmän heikkouksia, joita muun muassa upseeri Lammio edustaa. Auktoriteettiaseman kyseenalaistamisessa kun on myös individualismin siemen. Samalla Linna tulee kuvanneeksi hyvää johtajuutta, minkä ruumiillistuma on ryhmänjohtaja Koskela.

Vastaavalla tavalla Knut Pipping on omiin sotakokemuksiinsa pohjautuvassa väitöskirjassaan ”Komppania pienoisyhteiskuntana” osoittanut, kuinka sotilaiden toimintakyky on sidoksissa

ryhmähenkeen: hyvä joukkuejohtaja kantoi vastuunsa vaikeissa tilanteissa eikä nipottanut yksityiskohdista. Hän osasi katsoa jermuilua läpi sormien, ja itse asiassa pieni vilunki ylläpiti taistelutahtoa. Kun miehet saivat purkaa turhautuneisuuttaan harmittomiin kepposiin, heidän ei tarvinnut kantaa kaunaa omia johtajia kohtaan, vaan energia kohdentui viholliseen. Pilailut ja leikkisät irtiotot aktivoivat mielen transitionaalitilaa, mikä vahvistaa kokemusta omasta vaikutusvallasta – asiasta joka sotatilassa on erityisen rajattu. Myös oma tutkimukseni ”Sota ja seksi” (2016) vahvistaa tätä näkemystä. Seksikerronta loi miesten välille ryhmähenkeä ja läheisyyttä, joka viime kädessä toimi taistelutahdon palveluksessa.

Mielenkiintoista on, mitä 1950 –luvulla haluttiin sensuroida Linnan romaanista. Vanhojen rajojen ylittäminen jatkosodassa merkitsi rintamamiehet oikeistoradikaalin unelman käytyreiksi. Osalle sotilaista Suur-Suomi oli yhdessä jaettu haave, mutta monelle se oli yhdentekevä ja osalle vastenmielinen hanke. Jos sotilas oli pakotettu toimimaan sodan olosuhteissa vastoin omaatuntoaan, astuminen miehittäjän rooliin vei kanssarikolliseksi ja aiheutti syyllisyyttä. Jotta näiden ristiriitaisten intressien kanssa voisi tulla rintamaolosuhteissa toimeen, niistä ei voinut pitää ylenmääräistä ääntä. Korsuolosuhteissa välteltiin puhumasta politiikasta: ”Politiikka oli korsuporukassamme sellainen aihe josta väännettiin enempi vitsejä. Tosissaan emme puhuneet koskaan politiikasta, hyväksyimme kaikki katsantokannat”, kertoo veteraani korsuperinneaineistossa.

Linnan ”Tuntemattomasta sotilaasta” onkin poistettu kohta, jonka voi lukea vuonna 2000 ilmestyneessä ”Sotaromaanissa” (s. 297): ”Kapinallisuus ei Suomen armeijassa ollut poliittista. Kokonaiset pataljoonat, vieläpä rykmentitkin kieltäytyivät suorittamasta tehtäviään, mutta perustelu oli aina vain: meidän porukka on jo lepo vuorossa.” Linna jatkaa (s. 304-305): ”Koko kriisin pohja johtui kaikista muista, mutta ei niistä, joiden syyksi se pantiin, nimittäin rintamasotilaista. Syyllisiä olivat ’kansakunnan henkiset ja sotilaalliset johtajat’. He olivat vieneet miehet kodeistaan puhelemalla kevytmielisesti kolmen viikon salamasodasta. He olivat mitätöineet vastustajan niin täydellisesti, että sen jatkuva sitkeys alkoi horjuttaa miesten moraalia. Syntyi luottamuspulla. Koko sotapropaganda oli niin tökeröä ja älytöntä alusta lähtien, ettei sitä luulisi täysikasvuisten ihmisten toimittamaksi. Kesäkuukausien menestys ei aiheuttanut sille vielä mitään vaikeuksia, mutta heti kun tuli vastoinkäymisten hetki, jota varten kaiken propagandan pitäisi olla olemassa, meni sormi suuhun.” Teloitustuomion jälkeen ”suomalainen sotilas oli kadottanut loputkin rippeet

kunnioituksesta, jota hän oli tuntenut johtajiensa auktoriteettia kohtaan.” – – ”Huipulla ei uhrattu mitään.” (s. 447)

Omien teloitus olikin käännekohta Linnan romaanissa – siinähan upseerit tekivät sen virheen, että rankaisivat pienestä kurittomuudesta, siitä joka juuri oli taistelutahdon käyttövoima. Näin upseeristo löi traumaa trauman päälle ja hylkäsi omaan kansallisuuteen pohjaavan turvan. Linnan romaanissa miehet saattoivat kestää sotakokemuksen fyysisen rasituksen – vilun, nälän, väsymyksen ja pelonkin – mutta ei sitä, että heidät petettiin omiensa taholta. Kirjeessään kustantajalle Linna (s.21) harmitteleekin sitä, että tulee käsitys ”eikö tällä miehellä todellakaan ole ainoatakaan sanaa sanottavanaan siitä mentaliteetista joka katsoo sodan jonkinlaiseksi inhimilliseksi arvoksi. – – Tahdoin antaa kaiken arvostukseni ihmisille jotka koko onnettomuuden hartioillaan kantoivat, mutta itse sodalta minä tahdon sen ottaa pois.”

Väinö Linna jatkaa kansallisen trauman käsittelyä sisällissotatrilogiallaan ”Täällä Pohjantähden alla (WSOY 1959-62). Tämän kategorian sotakirjailijoihin voisi lukea myös esimerkiksi Irja Virtasen (Kenttäharmaita naisia, Tammi 1956), Jussi Talven (Tälläistako siis on nuoruus? Otava 1944; Ystäviä ja vihollisia Otava 1954), Veijo Meren (Manillaköysi, Otava 1957; Vuoden 1918 tapahtumat, Otava 1960), Pentti Haanpään (Korpisotaa, Otava 1940; Yhdeksän miehen saappaat 1945, Otava 1945), Paavo Rintalan (Pojat, Otava 1959; Sissiluutnantti, Otava 1963; Sotilaiden äänet, W+G 1966), ja SS-tematiikkaa käsitelleen Niilo Lauttamuksen (Kujanjuoksu, Gummerus 1960; Rautasaappaat, Gummerus 1965).

3. IDOLISTIS-MODERNISTINEN SUUNTAUS:

Sotasankarikeskeinen idolistis-modernistiseksi nimittämäni lähinnä 1970 -luvulta alkanut suuntaus näyttää elävän vuosikymmenestä toiseen omana lajinaan, josta Korkeajännitys- ja Kansa taisteli -tyyppiset julkaisut edustavat kioskikirjallisuusversiota. Lajityypin viihteellinen tarkoitus ei haasta lukijaa enempään pohdintoihin. Tässä suuntauksessa ikään kuin ohitetaan trauma ja keskitytään toimintaan, mitä sankari vie eteenpäin. Trauman osalta vallitsee kommunikatiivinen hiljaisuus. Sotakokemukselle ei etsitä sen enempää merkityksiä kuin taistelussa voittaminen tai oman maan tai asian puolustaminen. Toisin sanoen tässä

lajityypissä tapahtuu vähiten mentalisointia ellei sankarin idealisointia oteta lukuun. Tällöin on tyypillisesti kyse vihollisen voimiin samastumisesta tai niiden ylittämisestä, mikä voidaan tulkita yhdeksi selviytymisstrategiaksi kuolemanvaaran uhatessa. Jotkut todellisetkin henkilöt kantavat tällaista myyttistä sankarin sädekehää, esimerkkeinä tarkka-ampuja Simo Häyhä, sotaseikkailija Lauri Törni ja marsalkka Mannerheim.

Tällaista "sota ja jännitys" -tyyppistä kerrontaa voi nähdä esimerkiksi lukuisia kirjoja tuottaneella Reino Lehväslaiholla, joka on keskittynyt sissi- ja kaukopartiotematiikkaan ja aloittanut kirjoittamisen omien kokemustensa pohjalta kirjalla "Panssarisotaa 1941-1944" (WSOY 1958). Rintamaupseerina toiminut Mauri Sariola myi samaten suuria määriä, tosin varsinkin salapoliisikirjailijana. Hän on kirjoittanut erilaisia henkilökuvauksia, kuten Hitlerin autonkuljettajasta Erich Kempkasta kirjassa "Kolmannen valtakunnan kuningatar" (1972) sekä kirjoissa "Talvisodan vänrikki" (Gummerus 1979) ja "Jatkosodan kapteeni" (Gummerus 1998). Tähän sarjaan voisi lukea myös Tiina Korhosen teokset "Rautasaappaiden kaiku" (WSOY 1990) ja "Kenttämaskotti" (WSOY 1994), joissa omalla erityisellä tavallaan juhlietaan maskuliinisuutta.

Tähän genreen tekisi mieli liittää myös jo 1930-luvulla suomalaista sankaruutta korostava isänmaallista uhrihenkeä kylvänyt neliosainen kuvateossarja, Aarno Karimon nuorten poikien käsissä suuren suosion saanut "Kumpujen yöstä". Kirjasarjan tarkoitus oli elävöittää kuvin ja sanoin Suomen kansan menneisyys nykyaikaan asti. "Kumpujen yöstä" -kirjat ovat sekoitus totta ja tarua, ja myyttisine kuvituksineen niillä oli oma lumovoimansa, jonka suomalaiskansalliset teemat innoittivat mielikuvitusta ja toimivat myös opetuksen apuna heimohenkeä virittämässä. Suomen heimon historia kuvataan alituisesti taisteluksi keinoja kaihtamatta, milloin länttä, milloin itää vastaan. Välillä germaanit kävivät kylvämässä geenejään kansan vahvistamiseksi. "Kumpujen yöstä" opettaa, kuinka suomensukuisten kansojen asuttamana on aikoinaan ollut koko nykyinen Pohjois-Venäjä. Kertomuksista voi lukea kaipuuta alkuyhteyteen. Kirjasarjan viimeisessä osassa "Itsenäisyyteen" Karimo kertoo aikansa käsityksen Suomen maantieteellisestä asemasta lännen suojamuurina:

"Tässä tehtävässään se ei kai vastaisuudessakaan saa länneltä kiitosta, tuskinpa hädän sattuessa mitään apuakaan. Sen on seisottava yksin, ellei se osaa varata muualta apua. Lahjaksi kansamme ei ole milloinkaan saanut mitään, sille ei vastaisuudessakaan kukaan lahjoita mitään. Omalla työllään

ja toimillaan sen on tulevaisuutensa turvattava. Ja siksi, jo olemassaolonsakin vuoksi, Suomen on ennemmin tai myöhemmin täytettävä kansallinen tehtävänsä kaikessa laajuudessaan, sen on oltava Suur-Suomi.”

Suur-Suomea rakennettiin yhtäältä halkomalla pois sen vääränlaiset jäsenet kuten toisinajattelijat ja toisaalta yrittämällä pelastaa sen heikoimmat heimojäsenet. Heimoaatteen mausteena oli ryssäviha. Tämä pyhä viha leimasi ajan kansallishengen kaunaisella nationalismilla, joka Jonathan Gloverin (2006) mukaan altistaa sotaan. Kaunaista nationalismia tihkuvissa sanoituksissa on usein paitsi vihaa uhkuva, myös itsetuhoinen henki, esimerkiksi Eero Eerolan ”Maan ääni” -runossa:

“Kumpujen taatot, kuulkaatte lastenne kieltä:

Emme väistyä voi viitoittamaltanne tieltä.

Kansamme luoja on, kansamme taivahan ukko.

Suomi on itsensä suoja, Suomi on lännenkin lukko.

Suomen puolesta iskevät isäntä ja renki:

vihamies pois, tai menköön meiltäkin henki!”

Samanlainen ehdoton ”elää tai kuolla”-eetos välittyi myös rintamarunoudessa: ”Kaaduitte nuorna / nähdessä huomenen ruskon, / puolesta maanne, / puolesta heimouskon.” Voiskin tulkita, että runoissa kannetaan traumamuistoja, varsinkin kun kaunaisten tekstien tuottajina olivat monet heimosotien haavoja kantaneet oikeistoradikaalit. Ylipäänsä koko hankkeessa pelastaa Itä-Karjala suomalaisille on kaikuja suomalaisten traumaattisesta historiasta kahden suurvallan, Ruotsin ja Venäjän, sotakenttänä: valloittajien harjoittaman raakuuden ja vääryyden kohteena oleminen on voitu projisoida Suomen itsenäistymisen jälkeen vastaavanlaiseen haavoittuvaan asemaan jääneeseen Itä-Karjalaan, josta tulee sijaisuhri. Kansallista traumaa yritetään ikään kuin hoitaa pelastamalla vielä heikommassa asemassa oleva kärsijä.

4. POSTMODERNISTINEN SUUNTAUS:

1990 -luvulta alkaen on vahvistunut epäkonventionaalinen tapa kuvata sotaa.

Postmodernismissä perinteistä subjektia hajotetaan ja monimuotoistetaan ja tapahtumille luodaan fiktiivisiä, liioiteltuja ja mytologisia ulottuvuuksia, esimerkkinä Kauko Röyhkän pohjoisen mytologisointi (Magneetti, W+G 1987) tai takarintamanäkökulma kirjassa ”Kaksi

aurinkoa” (Like 1996). Kerronta saattaa itsessään tuntua dissosiativiselta ikään kuin romaanihenkilöllä olisi monta minää. Myös sankaruutta hajotetaan antisankaruuden suuntaan, kuten Alpo Ruuthin ”Korpraali Julinissa” (Tammi 1971).

Myös seksuaalisuuden ja seksuaalisen väkivallan kuvaukset liittyvät ehkä selkeimmin tähän genreen, esimerkkinä Katja Ketun ”Kättilö” (WSOY 2011) ja Sofi Oksasen ”Puhdistus” (WSOY 2008). Uusimpia tämän lajin edustajia on Rosa Liksomien ”Everstinna” (Like 2017), josta oma versionsa seikkailee jo teoksessa Kreisland (WSOY 1996). ”Everstinnassa” päähenkilö pääsee irti traumaattisesta, seksuaalista, fyysistä ja henkistä väkivaltaa tiikkuvasta suhteesta, jota kehystää sota ja sen traumajäljet everstissä:

”Ensimmäisestä lyönnistä lähtien meän elämän kaava oli sama. Ensin oli hyä arki muutaman päivän ajan, sitte Eversti tylsisty eikä saanu hengitettyä. – – Tarvittaessa se riiteli yksin ja pyöritti ittensä tietien tahtoen raivon valthaan hakkaamalla nyrkillä seinää. Se repi minut sängystä ja alko purkhamaan vihhaansa minua kohtaan. Se tartti ne raivokohtaukset, että pääsi irti siitä ärtymyksestä. Heikon alistaminen tuotti sille hyän olon, rauhotti sen. Se kiihotti ittensä semmoseen hyprikseen, että sen kyrpä oli halkeamaisillaan ja sitte se muilutti minut.” (s. 138).

Postmodernissa suuntauksessa traumaa selätetään, sillä leikitellään ja sitä haastetaan. Tyypillisempää on käsitellä traumaa epäsuorasti kuin sitä suoraan mentalisoimalla. Asetelmassa on ehkä jotain samaa kuin miten rintamamiehet saattoivat korsuissa lievittää miehitysväkivallan heissä aiheuttamaa stressiä, muun muassa rivoja juttuja kertomalla. Mikäli mentalisaation voimaan on uskomisen, väkivaltaisten tuntemusten ja mielikuvien sanallistaminen vähensi tarvetta saattaa ne toiminnaksi (ks. Fonagy 2004). Olennaista korsuysteisöjen harjoittamassa ”kollektiivisessä mentalisaatiossa” oli juuri toiveiden, halujen ja turhautumien punominen kertomusten muotoon, väkivaltaisten ja seksuaalisten yllykkeiden kerronnallistaminen. Samalla rintamamiesten roisi seksuaalikerronta oli yksi tapa hangoitella vastaan sodanjohdon virallista ideologiaa, mikä vahvisti yhteishenkeä ja sitä kautta maanpuolustuskykyä.

Omien rintamakokemustensa pohjalta väitöskirjansa tehnyt Knut Pipping kysyy, miten kenttäarmeijan miehet olisivat kestäneet monet rintamalla vietetyt vuodet, jos he eivät olisi muokanneet virallista normijärjestelmää sellaiseksi, jonka he saattoivat kokea oikeudenmukaiseksi. Vastapainona kontrollia korostavalle järjestelmälle he loivat omat norminsa ja moraalinsa, joka lievensi sotapalveluksen ankaruutta ja antoi mahdollisimman paljon vapautta ohjesääntöjen puitteissa. Mikäli miehet eivät ymmärtäneet annettujen käskyjen mielekkyyttä, he vastustelivat niitä oman normijärjestelmänsä mukaisesti. Pipping katsoo tämän jermuilun olleen tärkeimpiä taistelutahtoa kohottavia tekijöitä, sillä se loi yhteenkuuluvuutta miesten välille. (Pipping 1978, 255, 34, 21.) Riettaat jutut kuuluivat tähän

virallista järjestelmää kiistäneeseen taistelupalikkaan.

Armeijahierarkia asettuu kyseenalaiseksi varsinkin seksin saralla, jolla miehen kuin miehen tärkeimmät kyvyt mitataan. Pippingin (1978, 179, 184) mukaan ”miehet katsoivat rajoittamattoman viinan ja naisten saannin olevan elämän korkein hyvä, jota heidän täytyi olla vailla rintamapalveluksensa vuoksi. Päättellen siitä, kuinka usein keskusteltiin viinasta ja naisista tai miten usein ne olivat miesten toisilleen kertomien tarinoiden kohteina, suuri osa heidän päiväunistaan on täytynyt pyöriä pullon ja pillun ympärillä. - - Koko käyttäytymisessään miehet olivat silmiinpistävän heteroseksuaalisia, ja he arvioivat usein lomiaan seksiasteikon mukaan alkoholiskaalan lisäksi. ‘Saitko naida’ oli lähes vakiokysymys, joka esitettiin lomalta palaavalle, ja tämä kysymys tulkitsee myös miesten käsityksen naisesta: nainen oli ennen kaikkea seksiobjekti.”

5. REFLEKTOIVA SUUNTAUS

Etupäässä 2000 –luvulla noussut suuntaus, jota kutsun refleктоivaksi, käy käsiksi itse sotatraumaan. Siinä pyritään kuvaamaan traumaa ja sanoittamaan sen nostattamia oireita, tunteita ja vaikutuksia. Tämä kuvaus ulottuu kotirintamalle ja sitä ovat kirjoittaneet varsinkin naiset. Suuntausta voisi kutsua terapiakirjallisuudeksi, jossa sodan jättämää traumaa pyritään mentalisoimaan. Teksti ei kulje vain replikoinnin tasolla, vaan siinä rakennetaan myös abstraktimpia merkityksiä.

Vanhemmalla kirjoittajasukupolvella kirjoittamista motivoivat omat sota-ajan kokemukset ja menetykset, kuten evakkoudesta kirjoittaneilla Eeva Kilvellä- (Talvisodan aika, WSOY 1989; Väli rauha, ikävöinnin aika, WSOY 1990; Jatkosodan aika, WSOY 1993) ja Laila Hirvisaarella / Hietamiehellä (Kannas-sarja; Hylätyt talot, autiot pihat, Otava 1982). Vanhemman sukupolven miehistä tähän sarjaan voisi ehkä sijoittaa sodan kovettavaa vaikutusta kuvaavan Antti Tuurin (Talvisota, Otava 1984; Rukajärvi –sarja, Otava 1990-1992; Ikitie 2011).

Nuoremmat kirjailijat saattavat etsiä työnsä kautta samalla omia juuriaan, kuten näyttävät tekevä Sirpa Kähkönen (Kuopio –sarja, Vihan ja rakkauden liekit, Otava 2010) ja Jenni Linturi (Isänmaan tähden, Teos 2011; Malmi 1917). Heidi Köngäs rakentaa mielen sisäisiä maisemia upeilla henkilökuvauksilla (Dora Dora, Otava 2012; Hertta, Otava 2015; Sandra, Otava 2017). Omasta taustastaan ammentavaa nuorempaa miespolvea edustaa Mikko Porvali (Vakoojakoulu, Atena 2010; Operaatio Hokki, Atena 2011; Salainen tiedustelija, Atena 2012; Vanki, vakooja, sissi Matti Putkinen, Atena 2016), joka yhdistää mentalisoivaa otetta

toiminnalliseen kuvaukseen. Seppo Porvali puolestaan punoo myös kertomuksia sodan kärsimyksistä partisaani- ja sotavankitarinoissaan (Isänmaan puolesta, Gummerus 1989; Mannerheim-risti, Gummerus 1999).

Vielä on syytä nostaa tähän ryhmään pari aikaansa edellä ollutta kirjailijaa, joiden kirjoittajaotteessa on refleктоiva sävy. Helvi Hämäläinen on tehnyt sitä psykologisella tasolla ja Olavi Paavolainen kansallisella tasolla. Kun Helvi Hämäläinen tarjosi kustantajalle vuonna 1950 käsikirjoitusta "Raakileet" (WSOY 2007), hän sai WSOY:n kustannusjohtaja Yrjö Jäntiltä seuraavan vastauksen: "Olemme lukeneet käsikirjoituksenne "Raakileet" ja ihmettelemme, kuinka luulette että voisimme ottaa sen kustannettavaksi. Palautamme käsikirjoituksen ryhtymättä tarkempiin selostuksiin."

Vasta vuonna 2007 julkaistussa "Raakileet" -teoksessa Hämäläinen kirjoittaa: "Nuorukaisilla oli tämän yhteiskohtalonsa vuoksi monia yhteisiä piirteitä – heidän itse kunkin kohtalo oli poikkeustapaus, mutta kuitenkin siinä oli jotain tunnusomaista ajan rikkinäisyydelle. Heidän äitinsä olivat tyypillisiä sota-ajan yksinäisiä naisia, joita maailma oli täynnä ja nuorukaiset olivat itse kukin tunteneet kohtalon, joka oli samanlainen kuin sodassa kaatuneiden miesten poikien. Kauko se oli keksinyt ruveta nimittämään heidän vanhempiansa sukupolvea nöyryytettyjen sukupolveksi. – He nauravat ja katsovat toisiaan: koko ryhmä on huonojen miesten ja kunnollisten naisten poikia. – Pojat uneksivat itse kukin äärimmäisestä miehekkydestä, heistä tuntuu että se voi toteutua vain kuoleman kautta." (s. 31, 38-39.)

Helvi Hämäläinen kuvaa tässä suorapuheisessa kirjassaan sodasta myöhästynyttä "kaappinatsien" ryhmää, joka halveksi sodan runtelemia isiään. Tästä polvesta hieman nuorempaa sodan jaloissa kasvaneiden lasten sukupolvea olen kutsunut kannattelijasukupolveksi. Se on joutunut sivuuttamaan omat tarpeensa ja tunteensa joutuessaan kannattelemaan sodan kuormittamia vanhempiaan. Tämän sukupolven lapset edustavat yksin pärjäämisen eetosta ehkä puhtaimmillaan ja heidän lapsensa, johon sukupolveen minäkin kuulun, ovat joutuneetkin kasvamaan emotionaalisesti kodittomina. Koko elämä saattaakin sitten mennä tämän kodin etsimiseen. Se miten sota pakotti elämään poikkeustilassa ja varautumaan jatkuviin yllätyksiin ja menetyksiin, kertautuu emotionaalisenä pakolaisuutena, kun ihmiset joutuvat elämään jatkuvassa muutostilassa.

Lopuksi lainaan Olavi Paavolaista, joka ei myöskään saanut omalla aikanaan riittävää ymmärrystä. Hän harjoittaa kansallista itsetutkiskelua "Synkässä yksinpuhelussaan" (WSOY 1946, s. 128) ja paljastaa asenteen johon törmää vielä omalla aikanammekin:

"Mitä kauemmin täällä (Tsalkissa) oleskelen, sitä enemmän alkaa mieltäni painaa sekä se kyvyttömyys että myös haluttomuus ymmärtää tšekäläistä elämää, mitä ei vain tavallinen sotilas ja työkomppanian mies, vaan 'valistuneet' upseerit ja lotatkin osoittavat. Hangatessaan lysolilla ja sterisolilla 'ryssänhajua' ulos taloista he tuntuvat desinfioivan myös omat sielunsa kemiallisen puhtaaksi kaikesta mielikuvituksesta. He näkevät vain köyhyyttä ja säälistävää primitiivisyyttä siinä, mikä kuitenkin on yhtä paljon todistus perinnäistapojen elävästä voimasta."

TUTKIMUSKIRJALLISUUS:

Ahti, Martti (1999): Ryssänvihassa Elmo Kaila 1888-1935: aktivistin asevoimien harmaan eminenssin ja Akateemisen Karjala-Seuran puheenjohtajan elämäkerta. Helsinki: WSOY.

Arppe, Tiina (2016): Uskonto ja väkivalta. Durkheimin perilliset. Helsinki: Tutkijaliitto.

Edkins, Jenny (2003): Trauma and the Memory of Politics. Cambridge University Press.

Fonagy, Peter (2004): The Developmental Roots of Violence in the Failure of Mentalization. Teoksessa Friedemann Pfäfflin & Gwen Adshead (toim.): A Matter of Security. The Application of Attachment Theory to Forensic Psychiatry and Psychotherapy. London & New York: Jessica Kingsley.

Girard, René (2004): Väkivalta ja pyhä. Helsinki: Tutkijaliitto.

Glover, Jonathan (2006): Ihmisyys. 1900-luvun moraalihistoria. Helsinki: Like.

Kivimäki, Ville (2008): Rintamaväkivalta ja makaaberin ruumis – nuorten miesten matka puhtaudesta traumaan. Teoksessa Sari Näre & Jenni Kirves (toim.): Ruma sota. Talvi- ja jatkosodan vaiettu historia. Helsinki: Johnny Kniga.

Kivimäki, Ville (2013): Murtuneet miehet. Taistelu suomalaissotilaiden hermoista 1939-1945. Helsinki: WSOY.

Nevaluoma, Kari-Otso (2001): Kotimaisia sotakirjailijoita. Helsinki: Gummerus.

Niemi, Juhani (1999): Sotakirjallisuus, sen traditio ja muutos. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

- Näre, Sari (2008): Turvasäilöön ja keskitysleirille: poliittisten vankien kohtelu sodan aikana. Teoksessa Sari Näre & Jenni Kirves (toim.): Ruma sota. Talvi- ja jatkosodan vaiettu historia. Helsinki: Johnny Kniga.
- Näre, Sari (2016): Sota ja seksi. Rintamamiesten seksuaalikerrontaa talvi- ja jatkosodan ajalta. Helsinki: Tammi.
- Näre, Sari (tulossa 2018): Helsinki veressä: naiset, lapset ja nuoret vuoden 1918 sisällissodassa. Helsinki: Tammi.
- Peltonen, Ulla-Maija (1996): Punakapinan muistot. Tutkimus työväen muistelukerronnan muotoutumisesta vuoden 1918 jälkeen. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Peltonen, Ulla-Maija (2003): Muistin paikat – vuoden 1918 sisällissodan muistamisesta ja unohduksesta. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Pipping, Knut (1978): Komppania pienoisysteiskuntana. Helsinki: Otava.
- Rasku, Hilikka & Rasku, Teuvo (1958): En voi omantunnon tähden: selostus omantunnon syistä asepalveluksesta kieltäytyneiden koskevan kyselyn tuloksista. Hilikka ja Teuvo Raskun omakustanne.
- Tepora, Tuomas (2011): Sinun puolestas elää ja kuolla: Suomen liput, nationalismi ja veriuhri 1917-1945. Helsinki: WSOY.
- Van de Kolk (1987): Psychological Trauma. Washington DC: American Psychiatric Press.
- Wendisch, Irja (2009): Me sotilaiden lapset. Helsinki: Ajatuskirjat, Gummerus.